

УДК 162. 12

**ВІД МЕТАФІЗИЧНОГО СУБ'ЄКТА ДО
ПОСТМЕТАФІЗИЧНОЇ СУБ'ЄКТИВАЦІЇ:
ІСТОРІЯ ПИТАННЯ В КОНТЕКСТІ
МЕТАФОРИ СВІТУ**

**FROM METAPHYSICAL SUBJECT
TO POST-METAPHYSICAL SUBJECTIVATION:
THE HISTORY OF THE QUESTION IN THE
CONTEXT OF THE METAPHOR OF THE WORLD**

Дольська О. О.,
доктор філософських наук, професор
кафедри філософії, Національний технічний
університет «Харківський політехнічний інститут»
Україна (Харків, Україна),
e-mail: dolska2016@gmail.com,
ID 0000-0002-9577-8282

Dolska O.,
Doctor of Philosophy, Professor, Professor
at the Department of Philosophy, National
Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute"
(Kharkiv, Ukraine),
e-mail: dolska2016@gmail.com,
ID 0000-0002-9577-8282

Автор зосереджується на зсувах морфологічного характеру у розумінні когнітивно-вітального суб'єкта, що, перш за все, дає можливість усвідомити траєкторії його трансформації. Починати такий аналіз необхідно із метафоричного сприйняття світу, бо саме метафора дає можливість зануритись у його морфологію. Сучасні обговорення теми суб'єкта не можна уявити в повному обсязі без розуміння трансформації історії становлення суб'єкта та її змістовного наповнення. Формування суб'єкта метафізичного зразка та його остаточне розуміння в метафізичній традиції мислення було сформовано за рахунок сферичної метафори світу. Велику роль в остаточному пануванні цієї метафори мала раціональність Просвітництва. Але криза останньої сприяє руйнації метафори світу-кулі та свідчить про становлення нової морфології його сприйняття. Постметафізичний дискурс розгорнув нові ракурси розуміння суб'єкта: з'являється тема суб'єктивації, яка обговорюється в контексті нового світовідчуття і нової метафори світу. Такий ракурс аналізу розкриває цілий пласт проблем прямо і побічно пов'язаних між собою, а саме: проблеми розуму та раціональності, інтелектуальних та когнітивних зрушень, екзистенційних та взагалі вітальних ознак людини.

Ключові слова: метафора світу, світ-сфера, світ-стілники, суб'єктивація, криза раціональності, трансверсальний розум.

The author focuses on morphological shifts in the understanding of the cognitively vital subject, which, above all, makes it possible to understand the trajectories of its transformations. It is necessary to begin such an analysis from the metaphorical perception of the world, because it is the metaphor that makes it possible to dive into its morphology. Contemporary discussions of the subject of the subject cannot be fully understood without understanding the transformation of the subject's history of formation and its substantive content. The formation of the subject of the metaphysical model and its final understanding in the metaphysical tradition of thinking was formed at the expense of the spherical metaphor of the world. Enlightenment rationality played a major role in the final domination of this metaphor. But the crisis of the latter contributes to the destruction of the metaphor of the globe and testifies to the formation of a new morphology of perception. The author tries to analyze what happened to the subject during the period of shaking up the traditional style of thinking, which was formed by the rationality of the Enlightenment. The post-metaphysical discourse has opened up new perspectives on the subject's understanding: the subject of subjectivation emerges, which is discussed in the context of a new worldview and a new world metaphor.

This kind of analysis unfolds a whole layer of problems directly and indirectly related to each other, namely: problems of mind and rationality, intellectual and cognitive shifts, existential and generally vital signs of the person. The author's task is to show that modern intellectual processes are coherently connected with the process of subjectivation, they are formed at the expense of a new type of reason and rationality - the transversal. The Enlightenment rationality crisis, therefore, raises the question of the rationality of the new Enlightenment with the question of becoming subjectivation, which intensifies a number of cognitive-intellectual issues.

The idea of linking the metaphorical perception of the world with changes in intellectual nature is desirable to take into account the researchers of all the latest technologies, both humanitarian and technological. The question of improving human and its functionality (improving human performance) in the context of understanding its expansion (human enhancement) must be solved with the morphological and ideological contexts

Keywords: metaphor of the world, world-sphere, world-honeycombs, subjectivation, crisis of rationality, transversal mind.

Актуальність. Руйнація метафізичного стилю мислення ґрунтується морфологічними, онтологічними, гносеологічними, тобто вітально-когнітивними змінами. Свідченням цього стала тема суб'єкта. Сучасні обговорення останньої не можна уявити в повному обсязі без розуміння трансформації історії становлення суб'єкта та її змістовного наповнення. Формування суб'єкта метафізичного зразка та його остаточне розуміння в метафізичній традиції мислення було сформовано за рахунок панування раціональності Просвітництва та сферичної метафори світу. Але руйнація останньої стає підтвердженням того, що розгортаються умови для нового підходу в обговоренні теми суб'єкта. Постметафізичний дискурс розгорнув нові ракурси розуміння суб'єкта: з'являється тема становлення суб'єкта (його суб'єктивація), яка обговорюється в контексті нового світовідчуття і нової метафори світу. Такий ракурс аналізу розкриває цілий пласт проблем прямо і побічно пов'язаних між собою, а саме: проблеми розуму та раціональності, інтелектуальних та когнітивних зрушень, тощо.

Мета. Проаналізувати, що стало відбуватися із суб'єктом в період розхитування традиційного для класичної філософії стилю мислення, який формувався за рахунок раціональності Просвітництва. Показати, що сучасні інтелектуальні процеси знаходяться у когерентному зв'язку із процесом суб'єктивації, вони формуються за рахунок нового типу розуму і раціональності.

Методологія. Щоб зрозуміти трансформацію уявлень про суб'єкта і умови формування суб'єктивності постметафізичного дискурсу (його особливостях в умовах метафоризації простору), необхідно спиратися на методологію відомих дослідників становлення мислення Ж. Дельоза і Ф. Гваттарі. Вони вважають, що «думка здійснюється завдяки співвідношенню території та землі», тим самим задаючи геометрізм її сприйняття [1, с. 110]. У І. Канта думка прямо співвідноситься із землею, Е. Гуссерль вимагає, щоб у думки був ґрунт, який щось на кшталт землі не рухався б і не знаходився б у покої. Між тим Ж. Дельоз і Ф. Гваттарі стверджують, що земля постійно здійснює на місці рух детериторизації, тим самим переступаючи кордони будь-якої території: вона і сама детериторизує, і її можуть детериторизувати. Так починають французькі філософи розмову про суб'єктивність і про становлення філософії. Ми ж, спираючись на таку методологічну лінію, яка прив'язує розуміння суб'єкта пізнання і його мислення до характеру сприйняття світу та його геометрію, проводимо паралель і кажемо: становлення мислення (і формування когнітивних можливостей) здійснюється за рахунок сприйняття світу та його метафоризації. Доречною також є методологія сферичної антро-

пології П. Слотердайка, за якою досвід – складна структура, в якій вітальний простір формується завдяки геометрії, бо людина має облаштувати як своє фізичне середовище, так і його духовний і пізнавальний контексти.

Основна частина. В античній філософії поняття суб'єкт використовувалося для позначення матеріальної субстанції. М. Гайдеггер аналізував латинське слово *суб'єкт* і прийшов до висновку, що воно є перекладом грецького терміну «підлежить», тобто того, «що в якості підстави збирає все на себе. Це метафізичне значення суб'єкта не має найближчим чином ніякого підкресленого ставлення до людини і тим більше до Я» [2, с. 48]. Треба підкреслити, що ніякого звернення до окремої людини, до «мого Я», до «колективного Ми», до емпіричної дійсності тут не було. Якщо ж говорити про час Середньовіччя, то схоластика в основному спиралася на античне трактування суб'єкта і розгортала свої розвідки в контексті, перш за все, онтологічного наголосу з джерелом Одкровення. Але вже з Нового часу здійснюється трансформація розуміння суб'єкта. Можна сказати, що мова йде про його своєрідну гносеологізацію. Традиційне метафізичне уявлення про суб'єкта пізнання як носія діяльнісного початку, пізнавального початку складається в період формування європейської науки Нового часу. Особливу роль відіграв в цьому процесі Р. Декарт. Виступаючи проти скептиків Середньовіччя та Відродження, він протиставив суб'єкта як мислячої речі об'єкту, частині матеріального світу. З постулатів Декарта, *cogito* проголошується як безумовний і достовірний початок буття, а раціональне мислення – як достовірне. Тобто гарантом дійсності виступав розум. У Декарта суб'єкт протистоїть об'єкту – тій частині світу, з якою він вступає в пізнавальні відносини. Однак виникало ряд проблем, обумовлених розумінням суб'єкта як конкретного емпіричного початку. Якщо розум є субстанціальний по відношенню до емпіричної дійсності, а людина – її окремий елемент, то що в такому випадку виступало критерієм істинності? Якщо ж людина як і розум є похідними із досвіду, то як можна обумовлений його загальний характер, а також тотожність особистості, яка пізнає, прив'язати до єдності суб'єкта та об'єкта в самосвідомості?

Цю проблему вирішив І. Кант. Але спочатку був Д. Юм, який висловив скептичну позицію проти ідеї суб'єктивності. На його думку, прихильності зривають покрив з ідеї суб'єктивності. Він задавав питанням: а що робить суб'єкта суб'єктом? Відповідь така: «Вірити і винаходити – ось що робить суб'єкта суб'єктом... В цих сенсах суб'єкт нормативний, він творить норми, або загальні правила» [3, с. 86-87]. І. Кант дав відповідь Юму, яка центрувалася на позадосвідних формах (чистих формах) пізнання, і сформував вчення про трансцендентального суб'єкта. Це означало наступне: він розрізняв в суб'єкті емпіричний рівень і трансцендентальний. Емпіричний відбивав індивідуальні здібності і особливості людини, трансцендентальний був надіндивідуальною структурою,

тобто загальною для всіх. Значення вчення І. Канта полягало в тому, що пізнавалось якесь стійке ядро, яке присутнє в кожному індивіді, який пізнає. Саме воно і забезпечувало загальну значимість і об'єктивність наукового знання. А ось сам об'єкт був результатом констатуючої діяльності з боку суб'єкта. Так теоретично оформилася так звана метафізична концепція суб'єкта. Вона звучувала саме уявлення про суб'єкта, бо останній виступав виключно як тільки суб'єкт, що пізнає. Інші його якості (екзистенційні, наприклад) не бралися до уваги. Точніше їх просто не помічали.

І все ж таки відносно обох полюсів залишалася невизначеність: об'єкт – це явище або річ сама по собі, суб'єкт – трансцендентальний чи реальний суб'єкт, «душа»? Щоб цю подвійність нівелювати послідовники Канта пішли шляхом узагальнених висновків, а саме: Фіхте запропонував «абсолютне «Я», Шеллінг – «абсолютну тотожність», Гегель – «Абсолютний Дух». «В Новітній час підкреслювали, що необхідно подолати подвійність суб'єкта і об'єкта, щоб зняти також протилежність духу і матерії. Загострену в Новий час протилежність слід подолати. При цьому протиставлення «мене» (суб'єкта) і мого іншого (об'єкта) цілком зберігається, але має бути зрозумілим опосередковано, тобто із загальної, але аналогічної дійсності буття» (Корет с. 69-70). Ось за такої способі стало можливим подолати питання невирішеності пізнавального загального та індивідуального, особливого. Але способи мислення (мова йде про відхід від метафізичного стилю мислення) вже почали зазнавати трансформацій, починаючи вже з Г. Гегеля. Свідченням цього є те, що він вже шкодував про занепад метафізики [5, с. 75-76].

Отже, метафізична настанова у розумінні суб'єкт-об'єктних відносин або так зване суб'єкт-об'єктне мислення сформувалося в рамках європейської традиції Нового часу з його основоположною ідеєю про жорстку детермінованість процесів, що мають місце у світі. Ця форма детермінізму зростала на ґрунті панування ідеї «світу-сфери» та особливого сприйняття світу в площині його геометрії. Чому мова йде про геометрію, і що вона давала людині? І чому нормативності розуміння суб'єкта, яка формувалась природним шляхом за рахунок, перш за все, світовідчуття, а вже потім світорозуміння, сприяла метафора світу-сфери. Морфологія сфери орієнтувалася на ідеальну форму (коло) і унаочнювала спочатку ментальний концепт, який зростав на ґрунті світовідчуття, потім світорозуміння як однозначне одно єдине, потім це знайшло своє відлуння в пізнанні, в моралі, і нарешті – перед людиною вже створений імператив кулі став фіксувати свою присутність в будь-якій сфері життя людини [6, с. 41-44]. Як слідство, моносферне уявлення світу отримало силу мислення: воно формувалося поступово, але так ґрунтовно, так впевнено, що ні одна із форм когнітивного процесу не могла бути зрозумілою без цього феноменологічного за своєю сутністю явища. Питання про взаємовідносини буття і мислення, яке так бентежило давніх греків і знайшло прояв у філосо-

фії Парменіда, зростало саме у межах сферичного мислення. Інтелект тлумачився також за рахунок сферичної антропології: за зразок береться геометрія кулі як символ внутрішнього зв'язку між буттям і мисленням. Інтелектуальні роздуми та участь у сферичних резонансах привело до створення метафізичної суб'єктивності, а розум і раціональність стали розцінюватися як прояв когнітивно-інтелектуального в людині. При такій геометрії світу сама «раціональність мислиться як матеріальна сила, що впорядковує змісти світу і в них прочитує себе» [7, с. 89].

Але в сучасному світі сферична онтологія світу приходиться в занепад, і вже з середини ХХ століття такий начебто стійкий світ почав руйнуватися. Втрата коренів сферичного характеру торкається, а потім розхитує вже більш широкий пласт суб'єктивних якостей: він широко захоплює психічну, культурну, соціальну, економічну, тощо сфери людини. І, як наслідок, такий врівноважений за рахунок сферичної онтології внутрішній простір людини руйнується. Формування або творення внутрішнього простору суб'єкта йде за рахунок деструктивної гостроти випадковостей та безглуздя. Неушкоджені сфери таять в собі самих своє руйнування: сфери турбують нестабільності, які роблять реальними будь-які ризики, а вітальна сферична геометрія стає нежиттєздатною. Нестабільність вітальної онтології свідчить про те, що вона потребує нового розуміння світу та його геометрії. Так почався процес активізації руху виходу із метафізичного дискурсу. Його розхитування тягне за собою також й відхід від метафізичного стилю мислення вже наприкінці ХІХ ст. Підтверджується це, перш за все, бажанням обговорювати тему суб'єкта в різних контекстах. У Ф. Ніцше розрив із звичним людським поясненням відкриває доступ в сферу пізнання екзистенції. У Х. Плеснера людина – це вічний потік самоудосконалень, вона повинна вивчатися як об'єкт і суб'єкт свого життя. У Г. Тарда у формуванні суб'єктивності значну роль грає ілюзія. А К. Ясперс йде далі: починає аналізувати тему розуму, суб'єкта та екзистенції в контексті часу і прямо пише про простір із плодоносним ґрунтом, який є можливим при наступному: «Нам належить розбивати всяку кам'яну в остаточному вигляді форму, опанувати усі мислимі точки зору в їх відносності, і належить також бути присутнім із живою свідомістю в кожному із способів буття» [8, с. 141].

Потужний приклад руйнації схем мислення – зацікавленість феноменологічним методом, в якому починається шліфування смислового значення категорії «світ». Феноменологія повертає свідомості її змістовні характеристики. Тож не дивно, що Е. Гуссерль в категорії *swit* і в репрезентації її культури бачить центральний змістоутворюючий елемент і смислові початки всього людського буття. М. Мерло-Понті, продовжуючи традицію феноменологічного підходу і, враховуючи концепцію сприйняття, спирається також на геометрію світу. Він починає свої розвідки із розуміння об'єкта і вважає, що кожен об'єкт має свій верхній і нижній

параметр значення, а якщо ж мова йде про перетворення об'єкта, то це означає позбавлення його власного значення. Тому кожен об'єкт хоче дати відповідну «природну» позицію. Мерло-Понті вважає, що кожен несвідомо визначає глибину і ширину об'єкту, і ця ідентифікація стала частиною само очевидності суб'єктивного світу. Він вважає, що ширина здатна передавати зв'язок між самими речами, в яку суб'єкт не залучений, а ось глибина, що відкриває речі суб'єкту, вказує на нерозривний зв'язок між речами і самістю людини. Отже, ми бачимо, що М. Мерло-Понті, залишаючись в дискурсі метафізичної традиції, починає описувати світ з точки зору руйнування старого космосу та його сферичної геометрії [9].

В цей же час з'являються такі великі філософські постаті, як М. Вебер, О. Шпенглер і К. Ясперс. Треба нагадати й про диференціювання гуманітарних та природничих наук з боку В. Дільтея, який постійно відсилав до гуманітарного знання і критикував метафізичне уявлення про суб'єкта. Основну ідею їхньої творчості можна узагальнити так: область внутрішнього переживання (*psyche*) стає більш ваговою для обговорення. Став зрозумілим пошук ціннісно-сислового виміру раціональності [10].

Цікавим фактом є те, що на початку ХХ ст. з'явилося нове відчуття раціонального. Почалися відкриті обговорення іноді зовсім не зрозумілого характеру про нахили сексуального, і не обов'язково із протиставленням моралі. Наприклад, розвідки французької інтелектуальної еліти торкалися іноді зовсім несподіваних тем, які не вписувалися в загальний колорит розвитку французької еліти [11]. Але це була реалізація першого поштовху недовіри до раціональності просвітницького характеру з її вказівками на характер суб'єкта, що задає нормативність смислів і унаочнюється законодавчим розумом. Представники Франкфуртської школи надали розуму статус інструментального. Метафора «смерть суб'єкта» як породження постметафізичного дискурсу стала визначати мислення, інтелектуальні зрушення, стала свого роду прапором-символом нового Просвітництва. І вже наприкінці ХХ ст. піднімається тема радикальних інтелектуальних змін у вигляді третьої інтелектуальної революції, яка не просто формується на ґрунті руйнації метафізичної парадигми: вона окреслює нові інтелектуально-когнітивні траєкторії людини [12].

Якщо спиратися на нове світовідчуття, то воно орієнтує на збирання граней суб'єкта із метою бачити світ під різними кутами, що не може не вплинути на характер самого суб'єкта: пристосування формує особливі імунні системи вже для нового світу. На нашу думку, сучасний світ розгортається навкруги метафори стільників та складки. Свого часу поняття *складка* стали використовувати М. Мерло-Понті в «Феноменології сприйняття», М. Гайдеггер описував *Dasein*, спираючись на нього, а Ж. Дерріда посилався на метафору «складки» в есе про Малларме. Цікавими були роздуми К. Відаль про світ крізь метафору складки, який «влаштований подібно бджолиному вулику, з неправильними

проходами, в яких процес згортання-загортання вже більше не означає просто стиснення-розтиснення, скорочення-розширення, а скоріше деградацію-розвиток» [13]. Особливу увагу приділив складці Ж. Дельоз в книзі «Складка: Лейбніц і бароко» (Deleuze: 1988.), де концепт *складка* – це «зона суб'єктивації», хоча і не суб'єктивності індивіда в традиційному сенсі цього слова. З точки зору Дельоза, немає суб'єкта, а лише породження суб'єктивності, і для цього є особливі «складчасті зони». «Немає ніякого повернення до «суб'єкту», тобто до інстанції, наділеною обов'язками, владою і знанням» [14, с. 136-137].

Виходячи з цього аналізу, можна стверджувати: раціональність Просвітництва старого світо-відчуття не може задавати норми життя за нових умов. Сьогодні наука має справи із складними системами, серед яких велике місце займають людинорозмірні системи. В складних об'єктах починають грати велику роль несилові взаємодії, які ґрунтуються на кооперативних ефектах, бо, актуалізується не тільки раціональність методу, все частіше мова йде про раціональність тілесного. Отже знання набуває особливого характеру, і виникає новий тип інтеграції істини і моралі, раціональності та ціннісно-раціональної дії. Можна сказати, що ця ситуація виникає як продовження розхитування сферичної заданості онтологічного та гносеологічного. Пізнання трактується як проживання і спільна діяльність. А такий тип пізнання можливий за умов геометрії стільників, бо саме вона ставить наголос на «спільному проживанні», що сприяє розбудові постметафізичного стилю мислення. Трансцендентальний суб'єкт пізнання, який задає нормативність і конститутивність світу, в умовах метафори світу-сотів зникає. Але з'являється питання про створення суб'єктивації. Відповідь на це запитання треба починати із розуміння тієї ж геометрії світу постметафізичного характеру.

Для опису простору стільників доречною стає трансверсальна лінія – це діагональний перетин решітки горизонтальних і вертикальних координат, зигзаг, що перериває ланцюг монотонних змін, лінія прогинання горизонтальних порід. До неї вперше звернувся Ж. П. Сартр, потім Ф. Гваттарі, а в своїх спільних роботах із Ж. Дельозом він став використовувати його як філософське поняття. Сучасний глобальний світ формується за рахунок гетерогенного простору, він є простором комунікацій, який спрямований на подолання різного роду кордонів: мовних, політичних, наукових, культурних, релігійних, тощо. Так наголошує сучасний фахівець філософії трансверсального розуму – В. Вельш. Онтологічний вимір трансверсальності реалізується як перетин і накладання різних полів суб'єктивності, розмірковує він в роботі «Reason: traditional and contemporary or Why should we still speak of reason after all?». На його думку трансверсальний розум «руйнує» як горизонтальні, так і вертикальні структури, породжуючи перехідні об'єкти. Це перетин в онтологічному значенні, бо він формує різні поля суб'єктивності. Він пропо-

нує й своє бачення зв'язку між суб'єктивністю, множинністю і трансверсальністю. Він вважає, що зовнішня множинність різних орієнтацій в суспільстві сьогодні вимагає внутрішньої плюралізації як умови для множинної компетентності. «В той час як традиційний «сильний» суб'єкт намагався подолати множинність, новий «слабкий» постійно шукає способи жити плюралістично, розбудовуючи свою особисту суб'єктивацію. Для цього необхідна нова форма узгодженості та ідентичності, яка повинна бути знайдена в трансверсальності. Трансверсальне дає форму суб'єктивності, яка відповідає сучасним потребам» [15].

На думку Вельша, теорія множинності типів раціональності може виступити проти ідеї єдиного розуму з принципами розбудови самої раціональності. Але звернення до розуму залишається актуальним і в сучасних науці, моралі, естетиці, праві, тощо (він ні в якому разі не суперечить тезі Ю. Габермаса про три типи раціональності, навпаки, він розвиває ідею останнього), бо «основна традиційна інтуїція про розум розуміється як здатність до надання перших принципів і як здатність замислюватися над собою і досліджувати нашу здатність до рефлексії» [15]. Саме тому теза про різні типи раціональності вимагає поновленого розуміння розуму, бо рефлексивна ємність останнього змінюється на фоні множинності культур (у старому розумінні національних культур), на фоні «розбіжних форм життя в одному суспільстві та пов'язані із цим відмінності світогляду, від безлічі життєвих дизайнів, політичних варіантів чи ідей щодо гарного життя у повсякденному житті» [15]. Всі ці факти і прогнози свідчать про формування фундаменту для нових інтелектуальних зрушень. Більш того стає зрозумілим, що раціональність просвітницького характеру, яка й задавала параметри і змістовне наповнення суб'єкта Модерну, вже не відповідає викликам і вимогам часу. Трансверсальний розум, який відходить від орієнтації тільки на моно-вертикальну причину на користь поперечним причинам, відповідає вимогам множинності і здатен впоратись із постмодерною ситуацією плюрального бачення світу.

Щоб посилити ідею зв'язку метафоричного сприйняття світу (нагадаємо, що цей процес має глибші корені, ніж онтологічні, а саме – морфологічні) із змінами інтелектуального характеру бажано звернутися ще й до сучасних когнітивно-епістемологічних знахідок науковців. Відомий дослідник когнітивної науки Р. Джекендорфф намагається проаналізувати найскладніші проблеми, пов'язані із роботою мозку та мислення (цікавими є його роздуми відносно філософського та психологічного розуміння роботи мозку на ґрунті ідей Піаже та Хомського). Джекендорфф висунув ідею про конструювання світу мовою (де сам світ виступає як така інформація, яка вже була репрезентована ментально) і про співвідношення концептуальної структури мови із розумінням фізичного простору [16].

Сьогодні вчені інтенсивно обговорюють роль і значення конвергентних технологій, які стали

основою започаткування майбутніх досліджень в контексті становлення третьої інтелектуальної революції [12]. Цей процес необхідно розглядати в контексті «посткастальського прочитання» і розуміння поняття конвергентних технологій. Фахівці виділяють в цій ініціативі два зовні різних, але пов'язаних між собою фокуси. Перший акцентує увагу на синергійності інтеграції визначених областей дослідження (нанотехнологія, біотехнологія та генна інженерія, інформаційні та комунікативні технології та когнітивні науки, які відіграють істотну роль у вирішенні проблем «технічного вдосконалення людини») і розробок в нанометричному масштабі. Другий акцентує увагу на проблемі «поліпшення людини», на «людській функціональності» (improving human performance), або на проблемі «розширення людини» (human enhancement). В англійських експертних текстах термін «human enhancement» часто трактується як конкретизація improving human performance з додатковими поясненнями, що мова йде про технологічне посилення, модифікацію людської тілесності та інтелекту [17].

Суб'єкт метафізичного зразка не може знаходитися в постійному когерентному розвитку із способами мислення (а разом із ними із техніками мислення, інтелектуальними зрушеннями), він відходить у бік, бо більш цікавим в сучасному когнітивно-онтологічному вимірі є суб'єктивізація. Остання характеризується процесуальністю, постійними рухами, переміщеннями по непередбачених траєкторіях. Суб'єктивізація визначається діями самого суб'єкта, його досвідом і його контактом із світом, бо світ (світ об'єктів) не може існувати без суб'єктів. Взаємозалежність визначається не стільки з позиції пізнання світу, але й з позиції проживання в ньому. Саме інтеграція суб'єкта та об'єкта як основних «створювачів» світу й визначає його вітальний характер.

Висновки. У ХХ ст. стало зрозумілим, що раціональність Просвітництва, яка так активно впливала на формування суб'єкта метафізичного мислення, зазнала краху. Як слідство, постметафізичний дискурс розгорнув уявлення про суб'єкта на нових підставах. Особливого значення набуває в цей період розуміння останнього в контексті метафори сприйняття світу. Суб'єкт (епістемологічний, моральний, онтологічний, трансцендентальний) моносферного мислення розвивався від розуміння його автономності як первинної даності, який ще й конституював світ-сферу. Але для сучасного дискурсу все більш цікавим стає розуміння умов формування суб'єктивізації, для якої метафора світу-сфери вже не актуальна. Їй на зміну прийшла метафора світу-стільників, де задана суб'єктивність втратила свою первинність і стала поставати як функція форм життя, мовних систем, епістемологічного зростання та зіставлення, тощо. Новий світ із геометрією переходів та перетинів дає підґрунтя для формування суб'єктивізації, а трансверсальний розум виступає тією раціональною основою, що руйнує старі й водночас формує нові онтологічно-вітальні профілі людини. Отже

криза раціональності Просвітництва ставить питання про раціональність нового Просвітництва із питанням про становлення суб'єктивізації, що активізує цілий ряд питань когнітивно-інтелектуального характеру. Ідея зв'язку метафоричного сприйняття світу із змінами інтелектуального характеру бажано брати до уваги дослідникам усіх новітніх технологій, як гуманітарного, так й техніко-технологічного напрямку. Питання ж поліпшення людини та її функціональності (improving human performance) в контексті розуміння її розширення (human enhancement) необхідно вирішувати саме з урахуванням морфологічних і світоглядних контекстів

Список використаних джерел

1. Делез Ж., Гваттари Ф. Что такое философия? / Ж. Делез, Ф. Гваттари. – Санкт-Петербург, Москва: Институт экспериментальной социологии, Алетея, 1998. – 261 с.
2. Хайдеггер М. Время картины мира / М. Хайдеггер // Время и бытие: Статьи и выступления; [пер. с нем.]. – М.: Республика, 1993. – С. 41–62.
3. Юм Д. Трактат о человеческой природе. О познании / Д. Юм; [пер. с англ. С. И. Церетели]. – М.: Канон, 1995. – Т.1 – 400 с.
4. Корет Э. Основы метафизики: пер. с нем. / Э. Корет. – Киев: Тандем – 248 с.
5. Гегель Г. В. Ф. Наука логики. / Г.В.Ф. Гегель. – В 3-х тт. – Т.1. – М.: Мысль, 1970. – 501 с.
6. Слотердаjk П. Сферы. Макросферология. – Т.2. Глобусы / П. Слотердаjk. – Санкт-Петербург: Наука, 2007. – 1017 с.
7. Хабермас Ю. Постметафізичне мислення. Розділ 1. Повернення до метафізики? / Ю. Хабермас // Філософія освіти: науковий часопис, 2010. - №1-2 (9). – С.67-102.
8. Ясперс К. Разум и экзистенция / К. Ясперс. – Москва: «Канон +» РООИ «Реабилитация», 2013. – 336 с.
9. Мерло-Понти М. Феноменология сприйняття / М. Мерло-Понти. – К.: Український Центр духовної культури, 2001. – 552 с.
10. Дольская О. А. Трансформации рациональности в современном образовании / О. А. Дольская. – Харьков, НТУ «ХПИ», 2013. – 386с.
11. Foucault M. Dits et Ecrits, 1954-1975 (sous la direction de D.Defert et F. Ewald). / M. Foucault. – Т. 1. – Paris: Gallimard, 1994. – p.1700.
12. Дольская О. А. Человек в современном мире: на пути к новой парадигме образования: монография / О. А. Дольская, А. В. Голозубов, О. Н. Городьская. – Харьков: НТУ «ХПИ», 2016. – 216 с.
13. Vidal M. Carmen Africa. The Death of Politics and Sex in the Eighties Show (pp. 171-194) / M. Vidal // New Literary History. Vol. 24, No. 1, Winter, 1993. Culture and Everyday Life // Електрон. ресурс. [Режим доступу] <https://www.jstor.org/stable/469277>
14. Делез Ж. Складка. Лейбниц и барокко / Общая редакция и послесл. В. А. Подороги. Пер. с франц. Б. М. Скуратова. / Жиль Делез. – М.: «Логос», 1997. – 264 с.
15. Welsch V. Reason: traditional and contemporary or Why should we still speak of reason after all? / V. Welsch // Електрон. ресурс. [Режим доступу] <https://ecommons.cornell.edu/handle/1813/56>
16. Jackendoff Ray S. Languages of the Mind. Essays on Mental Representation / Ray S. Jackendoff. – Cambridge, MA: MIT Press, 1995. – 216 p.
17. Bainbridge William S., Roco M. Managing Nano-Bio-Infocogno Innovations: Converging technologies in Society, Complete Report in PDF format, World Technology Evaluation Center / William S. Bainbridge, M. Roco // Електрон. ресурс. [Режим доступу] http://www.wtec.org/ConvergingTechnologies/3/NBIC3_report.pdf

References

1. Delez Zh., Hvatary F. Chto takoe fylosofyia? / Zh. Delez, F. Hvatary. – Sankt-Peterburh, Moskva: Ynstytut eksperymentalnoi sotsyolohyy, Aleteiia, 1998. – 261 s.
2. Khaidehher M. Vremia kartyny myra / M. Khaidehher // Vremia y butye: Staty y vystupleniya; [per. s nem.]. – M.: Respublyka, 1993. – S. 41–62.
3. Ium D. Traktat o chelovecheskoi pryrode. O poznanyy / D. Yum; [per. s anh. S. Y. Tseretely]. – M.: Kanon, 1995. – T.1 – 400 s.
4. Koret Э. Osnovy metafyzыky: per. s nem. / Э. Koret. – Kyev: Tandem – 248 s.
5. Hehel H.V.F. Nauka lohyky. / H.V.F. Hehel. – V 3-kh tt. – T.1. – M.: Mysl, 1970. – 501 s.
6. Sloterdaik P. Sfery. Makrosferolohyia. – T.2. Hlobusy / P. Sloterdaik. – Sankt-Peterburh: Nauka, 2007. – 1017 s.
7. Khaibermas Yu. Postmetafyzыchne myslennia. Rozdil 1. Povernennia do metafyzыky? / Yu. Khaibermas // Filosofiia osvity: naukovyi chasopys, 2010. - №1-2 (9). – S.67-102.
8. Iaspers K. Razum y эkzыstentsyia / K. Yaspers. – Moskva: «Kanon +» ROOY «Reabyltatsyia», 2013. – 336 s.
9. Merlo-Ponti M. Fenomenolohiia spryniattia / M. Merlo-Ponti. – K.: Ukrainskyi Tsentр dukhovnoi kultury, 2001. – 552 s.
10. Dolskaya O. A. Transformatsyy ratsyonalnosty v sovremennom obrazovanyy / O. A. Dolskaya. – Kharkov, NTU «KhPY», 2013. – 386s.
11. Foucault M. Dits et Ecrыts, 1954-1975 (sous la direction de D.Defert et F. Ewald). / M. Foucault. – T. 1. – Paris: Gallimard, 1994. – p.1700.
12. Dolskaya O. A. Chelovek v sovremennom myre: na puty k novoi paradyhme obrazovaniya: monohrafyia / O. A. Dolskaya, A. V. Holozubov, O. N. Horodyskaya. – Kharkov: NTU «KhPY», 2016. – 216 s.
13. Vidal M. Carmen Africa. The Death of Politics and Sex in the Eighties Show (pp. 171-194) / M. Vidal // New Literary History. Vol. 24, No. 1, Winter, 1993. Culture and Everyday Life // Elektron. resurs. [Rezhym dostupu] <https://www.jstor.org/stable/469277>
14. Delez Zh. Skladka. Leibnyts y barokko / Obshchaia redaktsyia y poslesl. V.A. Podorohy. Per. s frants. B.M. Skuratova. / Zhyl Delez. – M.: «Lohos», 1997. - 264 s.
15. Welsch V. Reason: traditional and contemporary or Why should we still speak of reason after all? / V.Welsch // Elektron. resurs. [Rezhym dostupu] <https://ecommons.cornell.edu/handle/1813/56>
16. Jackendoff Ray S. Languages of the Mind. Essays on Mental Representation / Ray S. Jackendoff. – Cambridg, MA: MIT Press, 1995. – 216 p.
17. Bainbridge William S., Roco M. Managing Nano-Bio-Infocogno Innovations: Converging technologies in Society, Complete Report in PDF format, World Technology Evaluation Center / William S. Bainbridge, M. Roco // Elektron. resurs. [Rezhym dostupu] http://www.wtec.org/ConvergingTechnologies/3/NBIC3_report.pdf